

El Mite dels Pioners Equitatius i la Realitat de la Rochdale Society. Breu Relat dels Inicis del Cooperativisme (II), per Josep Edo

[Josep Edo, Historiador](#)

Revolució industrial i cooperació

La revolució industrial va ser un llarg procés que tingué lloc en un món convuls. Durant la primera etapa, la indústria tenia una estructura en la qual el capital fix era molt reduït, ja que la producció es feia en petits edificis i la maquinària que utilitzava era poc complexa i per tant relativament barata. Així, a finals del s. XVIII, instal·lar una fàbrica de filats tenia un cost de unes 2.000 lliures. L'augment del capital necessari i l'increment de costos va ser, però, tan ràpid com els avanços tecnològics. El 1820 instal·lar una filatura ja costava deu vegades més que a començament de segle, és a dir, 20.000 lliures o més.

Malgrat que durant aquest període la inversió necessària era relativament modesta, trobar finançament per dur-la a terme no era fàcil. Els bancs no donaven crèdit a llarg termini i els nous empresaris tenien que recórrer a mercats informals (parents i amics) i més tard augmentar el capital mitjançant la reinversió de guanys. En canvi, sí que podien obtenir préstecs a curt termini dels *Country Banks* que els permetessin fer front a les compres de matèries primeres i al pagament dels sous.

Varen ser aquestes dificultats d'accés al crèdit les que varen fer que, malgrat les restriccions legals, augmentés el nombre d'associacions mercantils de tota mena. Una forma freqüent, adoptada per molts empresaris, era la de constituir-se en societat comanditària i afegir-hi una clàusula pactada de limitació de responsabilitat.

Durant aquest període, el sistema manufacturer no va ser el predominant i el treball en petits tallers i el treball domèstic d'artesans va tenir molta importància fins i tot en regions industrialitzades. Així, el mode artesanal de producció a la indústria de la llana va prevaldre fins a mitjan segle XIX, creant per assegurar els subministraments filatures cooperatives que treballaven per a molts petits productors associats (Berg, 1987, pp. 241-242).

Així doncs, aquesta primera fase de la revolució industrial pot caracteritzar-se sobretot per l'expansió de l'empresa privada, independentment de la forma de producció (fabril o artesanal). El paper creixent de l'empresari ha de buscar-se en el creixement de les oportunitats de negoci derivades de l'expansió dels mercats i de l'existència d'un marc favorable a la iniciativa particular i a la propietat privada.

Només quan va produir-se un canvi substancial en el mode de producció, s'establí una forma de treball basada en la utilització de molts obrers reunits i coordinats en un mateix procés de producció, o en processos diferents però enllaçats. És a dir, el que els teòrics del moment anomenaren cooperació (Marx, 1964, p. 262).

La cooperació és el tret essencial del mode de producció capitalista. Marx ho sintetitza en el següent paràgraf: "La cooperació és la forma fonamental dels règims de producció capitalista, encara que en la seva forma simple es presenti com a forma especial, al costat d'altres formes més complexes"(Marx, 1964, p. 271).

La cooperació financera va precedir la cooperació industrial, i la cooperació en el consum no va ser una realitat de forma extensa fins a la segona meitat del segle XIX. I Rochdale en seria pionera.

Ara podem veure la pluralitat de matisos d'aquesta fase inicial del capitalisme industrial a la llum del seu

desenvolupament posterior i de les diferents vies per les quals es va produir la industrialització, però els anys 30 i 40 del segle XIX varen ser una etapa convulsa d'aquest sistema i el punt àlgid d'un període de crisi extrema que hagués pogut conduir-lo a la seva fase final (Hobswam, 2001, p. 65). Va ser també el moment del naixement d'un moviment obrer organitzat sòlidament que s'escindí ràpidament del moviment cooperatiu owenià. E.P. Thompson ho descriu així: "Quan Owen escrigué el document 'Crisi' navegava tranquil·lament per les aigües de 1831 i 1832 carregat d'informes sobre congressos cooperatius i magatzems comercials a Slaithwite, sense donar-se'n compte que el país estava de fet en una situació de crisi revolucionària" (Thompson, 1989).

La dècada que començava viuria canvis radicals en les organitzacions de la classe treballadora mentre la revolució industrial entrava en la seva fase de maduresa.

Les cooperatives de subsistència: la lluita contra la pobresa

És necessari que retrocedim novament al segle XVIII per poder veure les primeres experiències cooperatives modernes, que tingueren lloc a Anglaterra i Escòcia. Les que coneixem d'aquesta primera etapa van ser bàsicament formes associatives impulsades per la necessitat de superar l'escassetat d'aliments i les desmesurades alces de preus que tingueren lloc durant les guerres napoleòniques. Les més primerenques van ser iniciatives puntuals que no constituïren cap moviment i van tenir una vida efímera (Staudinger, 1930, p.51).

La primera de què tenim notícia és fins i tot anterior a aquest període. Es tracta d'una associació cooperativa per fer anar un molí de blat de moro als *docks* de Woolwich i Chatham l'any 1760. Però poc després de posar-se en funcionament, un incendi -qui sap si provocat- va acabar amb l'empresa.

Major importància va tenir la *Birmingham Union Mill*, que es creà el 1796 per lluitar contra els preus excessius i les situacions de monopoli. Va assolir un capital de 20.000£ (cada membre només podia tenir 20 accions d'una lliura). Amb aquest capital es va construir un molí que produïa la farina necessària per fer el pa per als seus associats a un preu més baix que el de mercat (Tann, 1980, pp. 45-57).

Ja des d'un inici el potencial de les cooperatives es basava, més que en el capital, en el mercat que assegurava la venda de la seva producció. Al 1801 la *Union Mill* tenia una clientela fixa de prop del 40% de la població de Birmingham. Atendre aquesta demanda era possible gràcies a la instal·lació d'un giny de vapor que assegurava una gran producció i en reduïa els costos.

Però el que per a la *Birmingham Union Mill* era un avantatge, era un obstacle per a altres cooperatives, ja que aquest tipus d'instal·lació només era rendible per a altes produccions i les cooperatives, a l'estar obligades a vendre exclusivament als seus associats, tenien en molts casos demandes petites, circumstància que obstaculitzava l'ús de les noves tecnologies. Per això en la mesura que s'estancaven o fins hi tot reduïen el seu volum de producció, quedaven exposades a les variacions especulatives del preu dels cereals, que les forçava a encarir els preus igual que els hi passava a altres minoristes. Les injustes acusacions de pràctiques monopolistes i la dependència de les fluctuacions del mercat de matèries primeres varen ser la causa de que pocs molins cooperatius sobrevisquessin a la baixada de preus de 1814 (Petersen, 1995, pp 63-65).

A Escòcia hi ha constància de la creació de diverses cooperatives en data molt primerenca. La primera de la qual es té notícia és la *Fenwick Weavers Society*, creada l'any 1769 al districte East Ayrshire (l'any 1761 ja estava constituïda com a associació professional). El 1777 es va crear la *Govan Victualling Society* i el 1797 la *Oldham Co-operative Supply Company*.

Més tard, a Anglaterra, es va crear una indústria cooperativa a Hull i el 1816 va fundar-se a Kent la *Sheernerss Economical Society* que va començar amb un forn de pa però que més tard va ampliar-se a

Però de totes aquestes experiències primerenques hem de destacar la fundació de la *Lennoxtown Friendly Victualling Society* (1812), que va ser la primera a establir un dividend a repartir segons les compres realitzades, fórmula que més tard seria un dels elements clau de l'èxit de l'experiència de Rochdale.^[1]

Robert Owen i el moviment cooperativista anglès

Robert Owen (1771-1858) és sens dubte el referent indiscutible del cooperativisme anglès. Va ser un reformador social en la línia dels pensadors de l'“utilitarisme” del segle XVIII i en especial de John Bellers, de qui va agafar la idea del *College of industry* i li va donar continuïtat en la seva experiència de New Lanark.

Seguint aquesta tradició, Owen va veure en l'educació i en la reforma moral la via per transformar el sistema econòmic, i en la cooperació en el treball el principi essencial en què basar aquest canvi.^[2]

En la seva obra escrita es planteja, una i altra vegada, quina és la raó que fa pensar que l'interès individual pugui ser més avantatjós que el principi d'unió i cooperació mútua. Owen va intentar demostrar la superioritat de la cooperació en la seva pràctica empresarial.

El fracàs de la experiència americana de la colònia industrial de New Harmony va fer que a la seva tornada a Anglaterra deixés en segon terme la idea de les colònies industrials i es centrés en el cooperativisme. Rochdale seria l'èxit dels owenistes però a la vegada va ser el fracàs de la seva idea de cooperativisme.

Durant tota la seva vida va intentar, teòrica i pràcticament, sense èxit, donar resposta a la pregunta que va formular-li David Ricardo:

Pot una persona raonable creure, com ho fa Owen, que una societat tal com ell la projecta, pot, amb el mateix nombre d'homes, prosperar i produir més del que fins ara ho han fet si estan estimulats per l'interès de la comunitat en comptes d'estar-ho per l'interès privat? No està l'experiència de les anteriors generacions en contra seva?” (Citat a Denis, 1970, pp. 290-292).

Com a resposta Owen no va parar de fer noves propostes, no sempre reeixides, i que en alguns casos varen ser objecte de crítica des del propi moviment obrer i de les *Trade Unions* que ell mateix havia ajudat a crear. El naixent moviment comunista, tot i reconeixent la vàlua d'algunes aportacions, va arraconar l'experiència oweniana, juntament amb altres, a les quals va qualificar de “socialisme utòpic” propi de l'etapa inicial de la revolució industrial.

Però malgrat totes les controvèrsies, l'experiència de la colònia de New Lanark va ser una referència de progrés i canvi social durant tota la primera meitat del segle XIX^[3]. En aquest sentit Owen creia haver complert el seu objectiu de conduir el canvi a partir d'experiències pràctiques que poguessin servir d'exemple i inspiració per a altres empreses de reforma social (Morton, 1968, p. 31).

New Lanark volia ser una colònia industrial integrada sota una benèvola direcció paternalista^[4]. Dins de l'àmbit físic de la colònia estava la fàbrica, les cases dels obrers, l'escola, una biblioteca, una botiga i fins i tot petites parcel·les per a que els treballadors poguessin cultivar alguns vegetals. Owen pagava als seus treballadors sous més alts que els que pagaven els altres industrials de la zona encara que els seus pagaments en espècie varen ser motiu de polèmica i confrontació. La experiència era complexa, però el que cal assenyalar aquí és que aquest model industrial va transcendir i va ser una forma d'organització industrial freqüentment utilitzada, encara que poques vegades en benefici del benestar dels treballadors.

L'exemplaritat de New Lanark va ser utilitzada amb propòsits molt diversos, i així la mateixa idea del

subministrament de béns de consum als treballadors mitjançant botigues instal·lades dins de les mateixes colònies industrials ben aviat es van convertir en una forma complementària d'explotació. Els abusos de l'anomenat *truck system* o *Tommy shops* va ser tan estès i important que es va convertir en un dels factors que va donar força al moviment cooperatiu de consum en la lluita per aconseguir la prohibició d'aquesta nova forma d'explotació salarial, cosa que es va aconseguir el 1831 amb la promulgació de la *Truck Act*.^[5]

Els darrers projectes industrials d'Owen, promoguts des de dalt, van fracassar per manca de recolzament financer. Malgrat això és indubtable la seva influència en la creació de *Co-operative Societies* formades, a l'igual que més tard la de Rochdale, per artesans especialitzats. L'objectiu d'aquestes societats era establir una forma de comerç a petita escala que permetés acumular el capital necessari per crear la seva pròpia empresa industrial. Com a resultat d'aquestes experiències comercials, poc temps després es començaren a crear les primeres *Productive Societies*, que produïen articles per vendre'ls directament al públic. Owen, que mantenia encara la idea del canvi a partir de l'exemplificació feta per grans estructures industrials, no va mostrar gaire entusiasme per aquests assajos a petita escala.

El *Cooperative Congress* celebrat a Manchester el 1831 i la creació dels *Labour Exchanges*, va significar el definitiu declivi de les idees owenianes que té una perfecta visualització en el fugaç enfrontament teòric entre Owen i Thompson^[6]. En el congrés celebrat l'any 1833 en què assistiren una barreja de delegats de societats cooperatives, sindicats i associacions owenianes, el mateix Owen va presentar un pla per crear "una gran unió nacional moral de les classes treballadores". Però el resultat va ser la creació d'una organització ben diferent a la que Owen havia imaginat. D'aquest congrés sorgiria la idea de crear una "gran aliança nacional de sindicats" que finalment naixeria l'any 1834 (Cole, 1964, p. 129).

En el període que va de 1832 a 1834 "la classe obrera deixa d'estar en procés de formació". Travessar aquest llindar significa entrar en un món en què la classe obrera organitzada s'ha estès per tot Anglaterra (Thompson, 1989, Vol II, p. 422).

En el moment de la creació de l'Equitable Societat dels Pioners de Rochdale, les idees d'Owen començaven a ser part del passat del moviment obrer i del moviment cooperatiu.

Els deixebles d'Owen: les formulacions propagandístiques del Dr. William King.

El 1821 es publicà el primer diari que difonia les idees cooperativistes: "The Economist", i ben aviat el varen seguir un bon grapat de publicacions periòdiques. A mitjans de 1820 es té constància de l'existència de 75 cooperatives, a finals d'aquest mateix any n'hi havia 130 i a l'any 1832 n'hi havia 500 que tenien pel capbaix 20.000 associats (Thompson, 1989, Vol II, p. 406). A aquest creixement espectacular del nombre de cooperatives cal sumar un important nombre de diaris i publicacions cooperativistes i l'augment de la difusió de les idees owenianes. Un exemple és la iniciativa d'alguns artesans de Londres de crear la *British Association for Promoting Co-operative Knowledge*, amb la finalitat de difondre a nivell nacional els principis cooperatius de Thompson, 1989, Vol II, p. 392).

Aquest moviment cooperatiu estava fortament lligat a associacions obreres que naixien en aquell mateix moment. Un exemple el tenim en la *Friendly Co-operative Society de Rochdale* creada el 1830 que, com el seu nom indica, era una cooperativa de producció que agrupava a artesans teixidors i, a la vegada, una associació assistencial.

Totes aquestes empreses eren intents d'adaptar-se a les noves formes de producció creant agrupacions de treballadors que, basant-se en les idees d'Owen, maldaven per crear els seus propis llocs de treball sota la denominació d'*Union Societies* o *Union Shops*.

Així doncs, durant els anys 20 i 30 del segle XIX tenim un moviment cooperativista en què hi coexistien

tres línies de pensament: els puristes que aspiraven a la creació de comunitats cooperativistes integrals, el cooperativisme artesanal interessat en crear mercats d'intercanvi i, per últim, els cooperativistes de consum que tenien com a objectiu adquirir productes no adulterats a bon preu (Oliver, 1958). En la constitució dels Pioners de Rochdale encara podem veure reflectides aquestes tres tendències, si bé en pocs anys només el cooperativisme de consum haurà sobreviscut.

En aquest context de canvi social és en el qual William King (1786-1865) formula les seves propostes cooperativistes que sintetitzaven els principis en què es basaven les primeres experiències cooperatives i serviren per donar coherència pràctica al moviment.

En el primer número de 'The Co-operativist', King exposa la seva idea de que el cooperativisme és l'única via per superar la insostenible situació en què es troba la classe obrera de les noves ciutats industrials. Per a ell no es tracta d'establir una forma de producció alternativa, ni de tornar a la producció artesana, sinó d'aprofitar les virtuts de la cooperació per facilitar als treballadors la possibilitat d'acumular el capital necessari per crear auto ocupació.

Ho explica de forma clara: "En tant que (els treballadors) no tenim capital, estem obligats a buscar un patró que ens contracti i hem de treballar per un salari" i segueix " el que volem és CAPITAL: i ara considerarem com aquest capital pot ser acumulat"

La proposta de King es centra en com dur a terme l'acumulació de capital necessària per crear una empresa que pugui donar feina als seus propis "capitalistes". Aquesta acumulació de capital en poc diferirà de la forma en què altres comerciants s'agrupaven per crear les seves empreses davant la manca d'un sistema financer adequat.

El procediment per reunir els recursos necessaris per crear un negoci combinava l'estalvi individual sistemàtic amb el guany obtingut mitjançant la creació d'una empresa comuna: la cooperativa de consum. Aquest mètode s'ajustava a la visió mercantilista clàssica de que el capital provenia de l'estalvi i que aquest era simplement una abstenció de consum. "La frugalitat es la causa immediata de l'acumulació de capital" diu A. Smith (1976, p. 337). Aquest és el pensament acceptat durant la primera meitat del segle XIX i en què es basa el pensament econòmic del Dr. King.

L'originalitat de la idea estava en l'estructuració pràctica amb què es duia a terme l'acumulació del capital, mitjançant un procés gradual que havia de fer possible, al finalitzar, la creació d'una comunitat oweniana nascuda dels valors cooperatius.

L'objectiu anava, per tant, més enllà de la cooperació en el consum i pretenia crear cooperatives de producció que poguessin donar ocupació a tots els socis que inicialment eren de la cooperativa de consum, a la vegada que subministrarien els productes que la mateixa cooperativa vendria al públic. Més tard es comprarien terres que permetessin una producció agrària pròpia, per arribar finalment a la "comunitat" que seria un col·lectiu de consum i producció que fixaria els seus objectius d'acord amb les seves necessitats i assumiria les responsabilitats socials d'educació, atenció als malats i als vells i vídues que formessin part del col·lectiu cooperativista. Es tractava d'assolir una comunitat de vida, partint d'etapes prèvies de cooperativisme de producció i consum.

A l'agost de 1844 un altre grup de seguidors del pensament d'Owen proposà la creació d'una cooperativa de consum que, d'acord amb els objectius assenyalats pel Dr. King, havia de culminar la seva experiència amb la creació del que anomenaven una "colònia domèstica autònoma". Aquesta nova empresa va tenir lloc a Rochdale sota el nom de *Rochdale Society of Equitable Pioneers*.

Notes

[1] El "divi" va ser utilitzat per altres cooperatives abans que ho fos per la dels Pioners. En aquest sentit G.D.H. Cole diu: "algunas de estas tiendas incluso utilizaron el divi 'dividendos sobre compras' (del que tantas veces se ha dicho que lo inventaron los Rochdale Pionners de 1844) pero la mayor parte acumulaban el sobrante pensando en experimentos sociales mas extensos" Cole G.D.H. Historia del pensamiento socialista, tomo I, F.C.E., México, 1957, pàg. 128

[2] La formulació de Jose Maria Arizmendiarieta coincideixen plenament amb les formulacions bàsiques d'Owen encara que els seus deixebles afirmen que no és segur que hagués llegit la seva obra, cosa comprensible, tenint en comte les seves idees antireligioses. De fet l'entroncament més directe el trobaríem en les cooperatives de producció impulsades per el socialisme cristià dels anys 1860 i 1870 que recollia la herència encara vigent del pensament d'Owen.

[3] "Quan Owen va deixar a Drinkwater per fer-se càrrec de la direcció de les fàbriques de New Lanark, tenia...uns coneixements dels processos administratius de direcció d'una fàbrica possiblement únics en la seva època" Gorb citat per Pollard, S., pàg.330

[4] L'any 1818 New Lanark tenia 1600 obrers segons Clapham a *Economic History Of modern Britain*, citat per Pollard, S.

[5] En la sessió del Parlament del dia 17 de juny de 1822 trobem la següent intervenció: " El señor Littleton presenta una instancia "de los mineros, los herreros y los carboneros de Dudley, en que pedían que la Cámara impusiera una observancia más estricta de la ley que dispone que a los trabajadores se les pagará sólo en dinero, y no en provisiones u otras mercancías" . "El señor Ricardo veía imposible renovar una ley tan odiosa. El señor Owen se enorgullecía de haber introducido el sistema de los pagos en provisiones. Habia abierto una tienda en New Lanark en la que vendía a sus trabajadores, artículos de la mejor calidad más baratos de los que podían encontrar en cualquier otra parte; y estaba convencido de que esa práctica era beneficiosa." (Ricardo, 1961, p. 139)

[6] William Thompson (Cork, 1775 -1833) polític, economista, filòsof i reformador social irlandès, promotor del moviment cooperatiu anglès, les seves idees varen tenir influencia en el moviment trade unionista i la seva obra es citada reiteradament per Marx.

Referències

Berg, Maxine. (1987). *La era de las manufacturas*. Barcelona: Crítica.

Buber, Martin. (1955). *Caminos de Utopía*. México: Fondo de Cultura Económica.

Cole, G.D.H. (1965). *Història de l'economia moderna*. Barcelona: Edicions 62.

Denis, Henri. (1970). *Historia del pensamiento económico*. Barcelona: Ediciones Ariel.

Hobsbawm, Eric, J. (2001). *Industria e Imperio*. Barcelona: Crítica.

King, William. (1928). *The Co-operativist*, Brighton, 1928

Oliver W.H. (1958). The Labour Exchange Phase of the Co-Operative Movement. *Oxford Economic Papers*, 10(3), 355-367.

Morton, A.L. (1968). *Vida e ideas de Robert Owen*. Madrid: Ciencia Nueva.

Petersen, Christian. (1995). *Bread and the British Economy c.1770-1870*. Aldershot (UK): Scholar Press.

Marx, Karl. (1964). *El Capital*. México: Fondo de Cultura Económica.

Ricardo, David. (1961). *Discursos y testimonios 1819-1823*. México: Fondo de Cultura Económica.

Smith, Adam. (1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Oxford: Clarendon Press, Oxford.

Staundinger, Franz. (1930). *Cooperativas de consumo*. Barcelona: Editorial Labor.

Tann, Jennifer. (1989). Co-operative Corn Milling: Self-help During the Grain Crises of the Napoleonic Wars". *The Agricultural History Review, Oxford*, (28), 45-57.

Thompson, E.P. (1989). *La formación de la clase obrera en Inglaterra*, vol. 2. Barcelona: Crítica.

Per citar l'article: Edo, J. (2014). El Mite dels Pioners Equitatius i la Realitat de la Rochdale Society. Breu Relat dels Inicis del Cooperativisme (I). *Catxipanda*, 1(1). Recuperat (data de visualització), a <http://wpu.ir/d1at5>